

Congrés Energia 2018

El paper de les normes en els canvis de model

Un canvi cultural és un procés complex on intervenen molts agents i conflueixen moltes circumstàncies i complicitats. La idea d'aquesta intervenció és pensar conjuntament sobre el rol que les normes juguen quan es tracta de canvis de model. Que l'ordenament jurídic incorpori una determinada novetat no té un valor absolut, ja que la realitat no canvia per l'aprovació de la norma, però el valor relatiu que té no és en absolut menor.

En general es diu que el dret va per darrera de la societat, i pot ser així amb caràcter general i sobretot quan es tracta del dret civil (relacions personals i patrimonials), però fins i tot en aquest àmbit hi ha casos en els quals la llei ajuda als canvis. Un clar exemple seria la regulació del matrimoni homosexual a Espanya (2005), que es produí sense la prèvia existència d'una demanda social intensa i generalitzada. L'aprovació de la norma va contribuir doncs a un canvi general en la percepció de la població, que avui -13 anys després- ja té incorporat com a natural el matrimoni entre persones homosexuals.

En un pla més proper a l'energia podríem parlar de l'habitatge, o de l'urbanisme:

- Al mes de desembre 2007 Catalunya va aprovar una Llei del dret a l'habitatge que, 10 anys després, continua essent molt desconeguda per a molta gent. Tanmateix, s'ha convertit en una referència a l'hora de legislar en altres Comunitats autònomes.
- L'urbanisme es va regular de forma integral per primer cop a Espanya l'any 1956, però la llei corresponent va quedar-se pràcticament al calaix fins la democràcia. Ara bé, quan a partir de 1979 els Ajuntaments van posar-se a actuar en matèria urbanística, ho van fer havent interioritzat els principis i criteris de la llei de 1956 i així van anar posant ordre a una realitat d'inaplicació pràctica de la mateixa. És a dir, que existís la llei va facilitar l'actuació més de 20 anys després.

Per tant, si bé una cosa són les normes i l'altra la realitat, hi ha una relació entre elles que té interès tenir en consideració, i les normes juguen clarament un paper en l'evolució per canviar les coses en una societat. La dialèctica entre societat i dret existeix i entendre-la ens ajudar a avançar.

Quina traducció pot tenir el que hem exposat en el camp de l'energia? Posarem sobre la taula 4 Idees:

PRIMERA: Les normes no només ens poden o ens han d'ajudar a estimular un canvi de model beneficiós, sinó que, si no actuem, el canvi es produirà però en sentit perjudicial, abocant-nos a la insostenibilitat. Les inèrcies del sistema energètic actual són molt poderoses, i ens afecten personalment: el canvi climàtic és ja perceptible, tenim entorns urbans que afecten la nostra salut, poques mans controlen el sistema de forma opaca, etc.... Per tant, si no fem el canvi que ens interessa es consolidarà un

altre canvi que no ens convé. I la base jurídica és imprescindible per frenar o redirigir les inèrcies.

SEGONA: L'ordenament jurídic s'ha d'impregnar de la QÜESTIÓ ENERGÈTICA des del punt de vista dels interessos de la ciutadania, després d'una tradició en la qual han estat les companyies energètiques les que han liderat els canvis normatius per tal de satisfer els seus interessos. Les lleis vigents i les anteriors es dediquen al "sector elèctric" (competències, planificació, separació d'activitats, funcionament del sistema), però ni tan sols esmenten la ciutadania que ha de ser la receptora de l'esquema legal. Potser algun dia haurem de pensar en una llei del "dret a l'electricitat", més que del "sector elèctric".

TERCERA: Des del punt de vista del ciutadà seria molt útil el reconeixement de l'energia com a un autèntic DRET de les persones, que s'interrelaciona amb altres drets i els assegura, de forma que, si el vulnerem, deixem de garantir aquests altres drets: habitatge, salut, treball, educació, desenvolupament sostenible, transport, medi ambient. La idea és que resulta impossible protegir un d'aquests drets si fent-ho vulnerem o deixem de garantir el dret a l'energia.

Seria convenient emmarcar aquesta idea en una concepció de les polítiques públiques en la qual els drets han d'anar correlativament associats a deures dels poders públics. Així, com a mínim, s'ha de demostrar una pretensió de respecte, protecció i satisfacció d'aquestes drets aplicant-hi la màxima diligència possible. Aquest enfocament suposa que els poders públics assumeixin una autèntica obligació de mitjans, de comportament en favor de la consecució dels drets; complementàriament, s'ha de garantir l'existència d'una dotació econòmica si el reconeixement dels mateixos precisa despesa pública. I també s'exigeix que una eventual regressió en el reconeixement legal dels drets hagi de ser adequadament motivada i limitada de forma expressa, per tal que el nucli mínim que s'acordi quedi d'alguna manera blindat.

QUARTA: A partir del que hem raonat, i pensant en tots els aspectes i condicionants, hem imaginat una possible definició del DRET A L'ENERGIA que pot ser un mínim punt de partida per pensar tot allò que haurem de precisar en algun moment:

Dret a disposar d'energia saludable, suficient, accessible, assequible i sense discriminació.

Concretament:

- Dret a disposar d'energia saludable: A quin tipus d'energia tenim dret? És indiferent? Introduïm un criteri de qualitat?. Entenem que cal lligar-ho amb altres drets (salut o medi ambient), de manera que hauríem de referir-nos a energia no contaminant ni font de malalties. A més, si volem complir els percentatges de compromís que tenim (des dels mínims al de 100% renovable), alguna cosa haurem de fer (!).

En aquest apartat podríem imaginar un reconeixement progressiu, de manera que primer es reconegués el dret a l'energia l'ús personal i domèstic: El contingut essencial que vincularia als poders públics en un primer estadi seria

garantir l'accés al mínim que sigui necessari per a l'ús personal i domèstic; i més endavant s'inclouria la vinculació amb transport, serveis, producció....

- Suficient: No hi ha consens a l'hora de fixar quantitats. La mitja de consum per llar a Espanya és de 10.500 KWh/any, però les necessitats bàsiques a protegir haurien d'estar per sota evidentment. En el cas de l'aigua s'ha establert que el mínim bonificat serien 100 l/persona/dia. Hauríem d'intentar un criteri equiparable en energia, tot i sabent que el concepte "suficient" ha de ser diferent i variable en funció de circumstàncies geogràfiques, climàtiques, econòmiques, culturals, personals. És una qüestió delicada en la mesura que el consum d'una família pobre pot ser superior al d'una benestant, i no podem castigar a la família desfavorida per no tenir electrodomèstics etiqueta A, per posar un exemple.

En aquest punt hauríem de pensar en la realitat d'avui (atenció emergències i situacions crítiques), de demà (amb normes, procediments i tecnologies adequats) i de l'etapa de transició.

- Accessible (físicament): Aquest aspecte també és delicat en la mesura que té conseqüències territorials: On s'ubiquen les instal·lacions energètiques? Hem de penalitzar la distància entre producció i ús? On hi ha més demanda no és on més es pot generar. Poden existir territoris exempts? A més, cal tenir en compte que el model avui ja no és totalment centralitzat.
- Assequible (econòmicament): Hem de pensar en una política de preus equitativa en la qual els consums mínims siguin molt econòmics i es penalitzi progressivament el consum excessiu.
I avui, que podem tenir accés directe al sòl, no hauríem de facilitar l'autoproducció com a primera opció, també com una via per facilitar l'accés a les persones amb dificultats econòmiques?
- No discriminació: La norma ha d'exigir programes específics que continguin mesures en favor dels més necessitats i no els exclouin del sistema, tant per a l'accés com per a l'accés assequible.

Complementàriament a l'anterior:

- a) L'explotació de l'energia per part d'entitats privades hauria de ser factible però sempre amb l'obligació de garantir el contingut esmentat, i això només es pot dur a terme amb un ordenament jurídic que ho exigeixi. Cal recordar que l'energia era un servei públic i ara és un servei econòmic d'interès general en terminologia europea, i això suposa que s'ha de vetllar especialment perquè el dret sigui efectiu i no es vulneri.
- b) El dret mínim hauria de quedar BLINDAT a partir de la definició d'un mínim, amb impediment de mesures regressives.

Aquests són aspectes que ens obliguen a treballar no només des de la perspectiva estrictament tècnica que sovint és més present en el debat energètic. Per sort avui hi ha molta gent que té dades i coneixements per concretar propostes, més que abans, ni que sigui per la duresa d'una realitat en la qual molta gent no pot pagar les factures dels serveis bàsics. Val la pena doncs posar-nos a pensar en el rol que els canvis normatius podrien jugar a partir d'ara, i fer-ho amb la mirada llarga si és possible.